

NOTÍCIES DE MANUSCRITS

EL MANUSCRIT DE LES HOMILIES DE SANT GREGORI DE LA CATEDRAL DE BARCELONA, per Mn. PERE PUJOL I TUBAU, pvte.

Obté indubtablement el primer lloc entre els nombrosos manuscrits que posseeix la biblioteca capitular de la seu de Barcelona el còdex importantíssim, objecte del present estudi, escrit en lletra uncial. És segurament l'únic exemplar d'aquest caràcter que existeix a Catalunya. El P. Villanueva, en son *Viage literario*,¹ fou el primer investigador que li dedicà una senzilla nota, reproduint en gravat una mostra de la seva lletra; amb tot, havem de consignar que aquesta és l'hora que el nostre còdex no ha tingut encara representació en les grans edicions mundials de facsimils de manuscrits d'aquella important escola caligràfica.²

Conté el segon llibre, o sigui les vint darreres Homilies del Papa sant Gregori,³ el sermó de la mortalitat d'aquest sant doctor, i el sínode de Roma que ell mateix va celebrar en l'any 595.

És un volum in foli de 380 × 295 mm., escrit a una sola columna (vegeu l'adjunt fotograt) damunt pergami molt consistent, el qual es va aprimant a mesura que avança el volum. Compta XLII quaderns, els quals tots eren de vuit fulls, excepte cinc, ço és, el XXXI, XXXVII i XL, de set; el XXXIX, de deu, i el XXXVIII, de dotze. Formava, doncs, quan era complet, un conjunt de 339 fulls, tenint-ne actualment 315 entre

1. XVIII, 88 i ss. Vegeu : GARCIA VILLADA, Zacarías : *Como se aprende a trabajar científicamente. Lecciones de Metodología y crítica históricas*. Barcelona, 1912. Intercalat en les pp. 137 i 138 publica, en fotograt, el f. 5 v.º del quadern XVII. — LINDSAY, W. M., F. B. A. : *Notae latinae. An account of abbreviation in latin mss. of the early minuscule period (c. 700-850)*; Cambridge, 1915. Aquest savi paleògraf, qui conegué el nostre ms., fa un estudi minuciós i profundíssim de l'origen i desplegament de les abreviatures en els manuscrits llatins primitius escrits en minúscula. Finalment, el treball més extens que documentat, que ens ha mogut a fer aquest estudi, de GIL Y MIQUEL, Ramón : *Un códice anterior al siglo VIII. Homiliae Sancti Gregorii. Códice en letra uncial de la catedral de Barcelona*. «Revista Histórica», 1918.

2. Vegeu entre altres : CHATELAIN, Aemilius : *Uncialis scriptura codicum latinorum novis exemplis illustrata*. París, 1901.

3. MIGNE : *Patrologiae latinae tomus LXXVI*, col. 1169 i ss.

sencers i més o menys mutilats. Són, per consegüent, vint-i-quatre els fulls totalment desapareguts.¹ El quadern cinquè va esser esqueixat en esbiaix, restant-ne avui només una petita part formada pel llom i poc més del marge superior.² Regularment cada peça de pergami es compon de dos fulls; amb tot, n'hi ha algunes, molt poques, que cada peça constitueix un sol full, adherit al quadern mitjançant un petit doblec.

Primitivament va esser relligat. De l'antiga enquadernació en resta avui tan sols la tapa posterior, la qual consisteix en una coberta de pell, bastant malmesa, que té dintre seu un gruix format per un *papyrus* disposat en plecs i un full de pergami de lletra del segle XI. En la part interior de la tapa resta encolat damunt del *papyrus* un full en lletra uncial d'identica estructura als altres del manuscrit. La seva presència fa pensar de seguida en algun dels fulls arrencats que hem esmentat; però després d'haver transcrit les disset ratlles del text de què consta, ens hem pogut cerciorar que es tracta d'una interessant troballa. En efecte, el text d'aquest full correspon a unes deu ratlles del capítol XXXVIII del llibre quart dels *Didlegs* del mateix sant

1. Manquen vint-i-quatre fulls repartits en la següent forma : Dos del quadern IX, el primer i l'octau. (Manca el text des de «... per fluvium designatus, ...» fins «Ecce Paschalia so...», Migne, LXXXVI, col. 1202; i el comprès entre «... ligit in Deo ...» i «Omnis quippe qui nos ...», id., col. 1205.) Un del quadern XIV, ço és, el primer. (Manca el text des de «... est. Vere etenim Deum diligimus...», id., col. 1220, fins «... ut ab hoc amore tentationis tem...», id., col. 1221.) Un del quadern XVIII, el primer també. (Cal dir, en primer lloc, que una tercera part del f. 8 del quadern anterior, o sigui el XVII, és arrencat. Manca el text des de «... is abnegat, exquirendae ei virtutes...» fins «...quia tenuitas in corpore, dum pallor...», id., col. 1234.) Dos del quadern XX, el quart i el cinquè. (Manca tot el text comprès entre «... lis ergo pedes Domini tergimus...», id., col. 1242, i «Unde et sponse...», id., col. 1243.) Un del quadern XXI, o sigui, el setè. (Manca el text des de «Quod videlicet agentes...», fins «... ipse centum oves habuit cum angelorum...», id., col. 1247.) Quatre del quadern XXVII, ço és, el primer, segon, setè i vuitè. (Manca el text en la següent forma : Des de «Fuit quidam diebus nostris...», id., col. 1263, fins «... habet in pace lilia, in...», id., col. 1264; i des de «... perte dicat. Suavitatem ejus non cognoscitis...» id., col. 1266, fins «De quo videlicet...», id., col. 1267.) Dos del quadern XXIV, el setè i vuitè. (Manca el text comprès entre «... narum rerum amore vincitur...», id., col. 1272, i «... quod haec citius relinquit...» id., col. 1273.) Dos del quadern XXX, el segon i el setè. (Manca el text des de «... sisteret ne ad sepe liendum duci potuisset...», fins «... saecularem habitum gerere et saecularem...», id., col. 1274; i des de «... odit sicut semetipsum...», fins «... sed in via Dei contrarius...», id., col. 1276.) Quatre del quadern XXXI, ço és, el primer, tercer, quart i setè. (Manca el text així com segueix : Des de «... qui dum sacri eloquii praecepta considerant...», id., col. 1276, fins «Qui non bajulat crucem suam et venit post me...» id., col. 1277; des de «... dae sublimitatis adjungitur, cum dicitur...», id., col. 1277, fins «Ille autem qui judicaturus venit...», id., col. 1278; i des de «... absolutum, cum pro eo sacrificium meminerat oblatum...», fins «... non cesset manus tua; natali apostolorum...», id., col. 1279.) Dos del quadern XXXII, el segon i tercer. (Manca el text comprès entre «... lacrymarum causas cognoscere studuit...», id., col. 1280 i «Tunc ille compulsus in episcopii...», id., col. 1281.) Un del quadern XL, el segon. (Manca el text des de «... ne judex qui hic bona exteriora restituit...», id., col. 1307, fins «... quia eorum vitam etiam magistra pau...», id., col. 1308.) Dos del quadern XLII, el setè i el vuitè, els quals serien en blanc, car el text acaba amb el foli sisè, recte, dient : «Explicit Decretum a sancto Gregorio || institutum pro Romanorum salute».

2. Com que d'aquest quadern en manca gairebé tot el text, anotem tot el bocí desaparegut, el qual està comprès entre «... divinitatis esse certum tenemus. Quinquaginta...», id., col. 1186; i «... nihil est quod extra conditorem libeat, et...», id., col. 1191.

Doctor.¹ És certament una altra dada d'interès que caldrà tenir en compte si algun dia s'arriba a establir la bibliografia de tot ço que les tapes d'antigues enquadernacions destrossades han donat al món savi, com proposava un investigador francès.²

Els sis fulls primers són bastant desmerescuts a causa de la mullena, per raó de mancar la primera tapa del llibre.

El manuscrit no té altra foliació que la d'ús corrent en els temps que va ésser escrit, ço és, el número d'ordre del quadern o signatura, posada en xifres romanes, al mig del marge inferior de la darrera pàgina. La numeració escrita al mig del marge inferior, no en l'angle dret, de la darrera pàgina de cada quadern, constitueix, al judici d'eminents tractadistes, un importantíssim element per a la datació dels manuscrits en uncial que els col·loca indefectiblement en el segle vuitè.³ Al mig del marge superior del vers de cada foli, porta escrita en petites uncials la paraula *Omilia*, i en el marge corresponent de la plana oposada consta, en xifres romanes, el número que pertany a cada homilia.

El ratllat és practicat a la punta seca, tenint els punts que serveixen per al traçat als extrems de les ratlles. La pàgina es compon ordinàriament de divuit línies. La puntuació és molt imperfecta, i els mots no són pas netament separats. Amb tot, és de notar l'existència de petits intervals, i la separació, per un petit espai, de les frases, que generalment comencen per una lletra un poc més gran. És aquest un altre element característic dels manuscrits en uncial de tipus no primitiu.⁴

Comença el text en el foli primer del quadern I de la manera usual, ço és, amb el títol de la lliçó de l'Evangeli, que, com els altres títols i explícits del llibre, són sempre en uncials vermelles. Segueix el text sagrat, que comença amb el constant *In illo tempore...*, essent la seva primera ratlla en lletres uncial-capitals, més o menys ornades, la qual presideix sempre una inicial major i més policromada, que els seus colors verd,

1. MIGNÉ : Ob. cit., LXXVII, col. 389-392. El text, amb tot, presenta alguna senzilla variant. És com segueix:

JAM [CORPUS] E[JUS AB
E]XTREMA FUERAT PARTE P[RAE]-
MORTUUM IN SOLO TANTU[MMO]-
DO PECTORE VITALIS ADHUC [CALO]-
R ANHELABAT. CUNCTI AUTE[M]
FRATRES TANTO PRO EO CO[E]-
PERUNT ENIXIUS ORARE QU[AN]
TO EUM IAM UIDEBANT SUB C[E]-
LERITATE DISCEDERE. CUM RE[PEN]-
TE COEPIT EISDEM FRATRIBUS A[S]-
SISTENTIBUS AD SU QUO POTERAT
CLAMARE ET ORATIONES EOR[UM]
INTERRUMPERE DICENS : RE[CE]-
DITE ECCE DRACONI AD DEUO [RAN]
DUM DATUS SUM QUI PROPTER
UESTRAM PRAESENTIAM DE-
UORARE ME NON POTEST

2. LIKHATSCHEFF, Nicolàs : *Une lettre de Nicolas Eymerici*; en «Mélanges Chatelains», p. 130.

3. STEFFENS : *Paleographie latine*, p. V. CHATELAIN : *Uncialis scriptura*, pp. 72, 84 i *passim*.

4. STEFFENS : Ob. cit., p. V.

groc i vermell, avui gairebé imperceptibles, delaten el gust de l'escola merovingia d'on, com veurem, procedeix el nostre còdex.¹ La primera ratlla, així mateix, del text homilètic, és sempre en uncial-capital de color amb una inicial de majors dimensions algun tan historiada sobre motius d'ocells o peixos.² El f. 5 v.º del quadern XLI, conté l'explicít de les homilies, escrit en sis línies amb caràcters uncials ordinaris i uncial-capital, o sigui de major dimensió, alternades.³ Les tres línies en uncials majors, de trets ben perfilats, donen al manuscrit un aspecte de modernitat dintre els de la seva classe.

El text, semblantment al dels altres mss. de l'època, va ésser objecte d'una revisió. Escampades arreu del llibre hi ha un crescut nombre de correccions de lletres solteres, síl·labes, mots i frases senceres, en forma de super-posats, esmenats damunt una raspadura o bé additaments marginals que supleixen omissions del text. La manera usual de fer les correccions és titllar amb una petita ratlla la lletra sobrerera o mal escrita i en aquest segon cas posar la nova damunt la corregida. Com a manera d'inutilitzar una lletra, s'usa també col·locar un punt en mig d'ella, com en el mot *substan[t]ialiter* (I, 5) en el qual s'anul·là la c. Les citacions que apareixen dintre el text vénen indicades al marge per mitjà de cometes o també per uns petits signes en forma de cor surmuntats d'un punt.

Sembla que aquestes correccions i additaments foren degudes a més d'una sola mà; amb tot, és molt possible que unes i altres fossin gairebé simultànies a la composició del ms., çó és, que aquest va ésser corregit, tal com és actualment, abans d'eixir del *scriptorium* on el varen copiar.⁴ Les practicades en caràcter cursiu són bastant nombroses. Cal esmentar: *quam*, IX, 5 v.º; *cum patre*, XI, 3; *sequitur*, XII, 5; *haec fratres karissimi haec signa diligite per quae potestis regna caelestia possidere auxiliante Domino*

1. CHATELAIN: *Uncialis scriptura*, p. 93.

2. Les inicials decorades que conté el ms. són les següents: La lletra A en el quadern XXI, fol. 5 v.º. La C en els quaderns IX, 6; XIX, 4; XXXVI, 4. La D en XVI, 2. La F en II, 2. La H en XXVII, 4. La I en I, 1; II, 1 v.º; III, 6 v.º; III, 8 v.º; IV, 3; VII, 4 v.º; IX, 5 v.º; XI, 3; XI, 8 v.º; XIII, 7; XVI, 1; XVII, 4 v.º; XIX, 3 v.º; XXI, 4 v.º; XXV, 4 v.º; XXVII, 3; XXX, 2 v.º; XXXII, 3; XXXVIII, 8 v.º; XXXVIII, 10. La L en IV, 4; XI, 4; XIII, 8; XXXVI, 5. La N en III, 8 v.º. La P en VII, 6. La Q en XII, 1 v.º; XVII, 5 v.º; XXV, 5 v.º. La S en XXX, 3 v.º. La T en XXXII, 4 v.º. A partir del quadern XXXVIII existeixen altres inicials que no són adornades.

3. El text de les sis ratlles és com segueix:

FAVENTE DOMINO JHESU XPO.
EXPLICIUNT OMILIAS XX IN SECUNDA
PARTE SUPER EVANGELIUM
EXPOSITIO BEATI GREGORII PAPAE
URBIS ROMAE FELICITER
UTERE FELIX. AMEN.

4. Sembla cosa innegable que en les correccions intervingué més d'una mà. Es comprova evidentment per la forma distinta (fent cas omís de llur menor tamany) que presenta alguna de les lletres de les correccions escrites en uncial. Compari's, sinó, la practicada damunt una raspadura en VII, 8 v.º, i els additaments en el marge inferior dels quaderns XXXI, 5 i XXXIV, 7, amb les dels mots [IN]MERITOS, VIII, 3 v.º; [VEN]DITIONEM, XII, 8 v.º; [CUNC]TA, XVI, 3; [UNUS]QUISQUE, XVIII, 4 v.º; SUS[CIPIENTEM], XIX, 6; ANTE, XXV, 5; POTERA[N]T, XXVI, 1 v.º; COMMO[N]ENTUR, XXIX, 3; NOS, XXXI, 2, etc., en tots els quals la lletra N apareix en la seva forma més avançada (CHATELAIN, 72), çó és, que el seu pal obliquu no ateny pas el capdamunt del primer.

nostro jhesu xpō., XII, 7 v.º; *quia*, XII, 8 v.º; *limen*, XV, 3 v.º; *fructum*, XVI, 5 v.º; *mentis*, XIX, 7; *caus[atur]*, XXI, 3; *inspirante*, XXI, 4; *et propter Deum dilegitur inimicus*, XXXIV, 8; *tenebras*, XXXV, 2 v.º; *quod*, XXXIX, 6; *ab*, XL, 5 i *claritas*, XLI, 3. Totes elles d'un pur caràcter merovingi constitueixen el segell inconfundible de l'escola caligràfica on el nostre còdex tingué sa naixença.

La làmina que publiquem (fig. 23) dóna una idea suficient de l'aspecte general de l'escriptura del text. És aquesta una uncial regular i vigorosa que conserva un caràcter uniforme en tot el volum, esdevenint més petita i espessa cap a l'acabament. Els seus trets corbats i rectes són treballats correctament, té els gruixos pronunciats i ben deliniats els perfils, guardant la deguda proporció entre ses dimensions. Presenta evidentment els caràcters distintius de l'escriptura uncial de tipus avançat.

TRANSCRIPCIÓ

DEVITAMUS CARITATIS JURA INLE- || SA SERVABIMUS. SED NEMO CUM ||
QUEMPIAM DILIGIT HABERE SE PRO- || TINUS CARITATEM PUTET NISI
PRI || US IPSAM VIM SUAE DILECTIONIS || EXAMINET. NAM SI QUIS QUEM-
LI || BET AMAT SED PROPTER DEUM NON || AMAT CARITATEM NON HA-
BET || SED HABERE SE PUTAT. CARITAS || AUTEM VERA EST CUM ET IN
DEO || DILIGITUR AMICUS. ILLE ENIM PROP- || TER DEUM DILIGIT EOS
QUOS DILIG[IT] || QUI JAM [ET] EOS DILIGERE AQUIBUS NON || DILIGI-
TUR SCIT. PROBARI [ET] ENIM || CARITAS PER SOLAM ODII ADVER- ||
SITATEM SOLET. UNDE ET PERSE- || METIPSUM DOMINUS DICIT. DILI-
GITE INI- || MICOS VESTROS BENEFACITE HIS¹

Additament del marge inferior, en cursiu : *et propter Deum dilegitur inimicus.*

Ço que caracteritza en primer terme l'escriptura uncial és la rotunditat de les seves lletres. Hom la defineix : Una escriptura capital en la que els pals s'encorben i els angles s'arrodoneixen.² Té l'origen en la capital cursiva. Per la llei del menor esforç s'arribà a la substitució de les formes de la capital rectilínia i angulosa per les formes arrodonides, les quals, deixant a la mà una major llibertat, permetien al calígraf una major llestesa en fer anar la ploma. Aquesta uncial caligrafiada esdevingué, del segle iv al ix, l'escriptura ordinària dels manuscrits, reservant-se com a caligrafia de luxe per a posar en relleu els començaments dels llibres o capítols a partir de la reforma de l'escriptura, iniciada en el gloriós regnat de Carlemany.³

La fixació de la data en què pogué ésser compost el còdex de les Homilies de sant Gregori de la catedral de Barcelona és avui una qüestió relativament fàcil de resoldre a la llum de les observacions acotades pels autors. La seva escriptura, d'un format ben vertical, elegant i curosament polit, té tot l'aspecte d'una uncial recent que d'altra banda accentua la perícia caligràfica de l'escriba que va compondre'l. Malgrat que aquest demostra tenir alguna idea d'ornamentació, no som encara als refinaments de la caligrafia uncial, d'ús exclusivament decoratiu, dels temps carolingis.

1. MIGNE : LXXVI, 1289.

2. PROU, Maurice : *Manuel de Paléographie* (Paris, 1910), p. 61.

3. STEFFENS : Ob. cit., V.

Que realment es tracta d'un manuscrit del segle VIII, ultra el detall decisiu, esmentat més amunt, de la foliació dels quaderns al centre del marge inferior de la darrera plana, ho comprova l'estructura peculiar d'algunes de les seves lletres.¹

Apareixen, demés, en ell, d'una manera ben visible, les característiques de la uncial del segle VIII tal com han estat definides per E. Chatelain.² S'hi observen els pals crescuts de *H* i *L*, la petita cua amb què aquesta termina sempre, la forma gairebé closa de la primera lluneta de *M*, la doble estructura de *N*, ço és, la més arcaica, d'ús constant,³ i la més recent (la que sembla *H* capital) la qual apareix en un crescut nombre de mots corregits, que copiem en altre lloc, i finalment *T* de forma apropada a la de la capital, que revela un tipus avançat.

Cal advertir, així mateix, com un detall de valor que confirma el fet de la composició del ms. en època molt avançada de l'escriptura uncial, l'ús considerable en tot el llibre, gairebé sempre a final de ratlla, de les lligadures, elegantment practicades, *NS PALPANS*, VIII, 7; *PRAE[SENS]*, XIV, 2; *NT*, la més freqüent de totes (*AUDIERUNT*, X, 2; *SUBSEQUENTUR*, XXV, 6 v.º; *UL* (*MULTI*, XXIX, 1); *UN* (*TUNG*, XII, 4 v.º; *PERTRAHUNTUR*, XII, 6); *UR* (*QUR*, XIV, 1); *US* (*SCIMUS*, XI, 2 v.º; *MUNDUS*, XIII, 7 v.º); *UT* (*SICUT*, VIII, 4 v.º; *VELUT*, XXVIII, 8 v.º, etc.). El sistema d'abreviatures, d'acord amb la tradició de l'escola, obté poc desenvolupament. Són les més corrents: un titllet consistent en dos punts allargats de forma invertida, en disposició horitzontal, units entre si per una ratlleta molt lleu, col·locat damunt el

1. Les lletres d'aquesta escriptura que ofereixen un major caràcter distintiu són *A*, *D*, *E*, *G*, *H*, *M*, *Q*, *T* i *V*, les quals, així mateix, són les que proporcionen més elements per a determinar l'edat dels manuscrits no datats. En el nostre còdex: *A* té el costat esquerra format per dos trets molt fins i lleugerament corbats; *D*, consta visiblement de dos trets arrodonits i ben perfilats; *E*, té la llengüeta molt pronunciada i ornada; *G*, té la cua terminada o bé en forma de ganxet rodó declinant cap a l'esquerra o en forma d'angle agut tendint vers la dreta (així en els primers folis; senyal evident que intervingué més d'una mà en la còpia del còdex); *H*, es compon de dos trets visiblement independents; el recte va proveït en son cap superior d'un tret horitzontal, no sempre curt, d'ornamentació; *M*, presenta la seva estructura més avançada amb els trets laterals descrivint una corba i cloent-se gairebé del tot el de l'esquerra; *Q*, amb el ventre ordinàriament tancat i el pal vertical acabant sovint en esbiaix i perfilat; *T*, revela la seva forma més moderna, ornant-se elegantment en el cap inclinat de dreta i esquerra, no mancant mai al cap inferior del seu pal vertical un petit tret horitzontal d'ornamentació. Ella, com *B* i *R*, a causa de son traçat curós, resembren les de l'escriptura capital. Per fi, *V*, amb el seu tret esquerra ben arrodonit a la base i delicadament perfilat.

2. CHATELAIN: Ob. cit., 72.

3. Encara que, segons CHATELAIN, *N* de forma semblant a *H* capital, ço és, que el seu pal obliqua no ateny ni el cap del primer ni el peu del tercer, es característica de l'escriptura uncial dels mss. del segle VIII, no constitueix amb tot un element d'ús tan necessàriament constant, que la seva no existència impossibiliti de reconèixer un manuscrit, encara que per complet fos destituït d'aital detall, com a pertanyent al segle VIII. La persistència de formes, més que com un fet d'educació literària, continua de vegades a causa d'haver els copistes de tenir davant materials d'estudi molt anteriors. Vegeu, entre altres, l'interessant ms. de datació inconfundible, en el qual *N*, de forma arcaica, és usada constantment. És del segle VIII i de procedència saxona. Lord Hatton en 1675 el cedí a la Biblioteca Bodleiana. (TRAUBE, L.: *Textgeschichte der Regula S. Benedicti*. «Abhandlungen der Königlich Bayerischen Akademie der Wissenschaften Philosophisch-philologische und historische Klasse. XXV. Band, 2. Abhandlung» München, 1910.)

mot de la lletra o lletres suprimides, constitueix el signe general d'abreviació. Els finals de *que* i *bus* vénen indicats per punt i vírgula, revinguts de forma, que de vegades s'uneixen formant un signe especial semblant a una petita *s* uncial inferiorment allargada, el qual es retroba també en la caligrafia visigòtica d'època avançada;¹ la terminació en *rum* (ILLORUM, XII, 1 v.º; ROMANORUM, XLII, 6), que es troba molt rarament, és representada de la manera usual en totes les escoles per un titllet encorbat que parteix perpendicularment la cua de *R*, i, per últim, *v* petita en sentit de *U*, intercalada o superposada, que s'usa tan aviat al mig com al final de paraula i gairebé sempre al final de ratlla. Ordinàriament les abreviatures tenen lloc quan es tracta d'estalviar espai a l'acabament de les ratlles. En aquest sentit apareix també sovint *E caudata* (representada amb més d'una grafia)² com abreviatura del diftong *Æ*, d'ús corrent en tot el llibre.

Mercès als additaments i correccions dalt transcrits, amb què el text va esser completat i esmenat, hom pot tenir plena coneixença del cercle cultural on el manuscrit va néixer. Constitueixen una bella mostra d'escriptura minúscula merovingia que ostenta marcadament el tipus més recent de la caligrafia d'aquesta escola. Ella situa la revisió del nostre còdex (tasca que hom acompliria no gaire després de la seva confecció) en els temps immediatament pre-carolingis. L'estructura de les seves lletres, excepció feta de les lligadures que definitivament la caracteritzen, és d'un fort regust carolingi. Llur forma regular, poc allargada, llur tendència a restar separades i fins el traçat aclarit i gens embrollat de les lligadures, són indicis clars de l'evolució que s'iniciava. L'escriptura, amb tot, s'ha de classificar entre la cursiva caligrafiada de l'antic reialme franc. Són especialment remarcables les lligadures *tr* en el mot *patre* (XI, 3), *na* en *signa* i *regna* (XII, 7 v.º), *ti* en *mentis* (XIX, 7) i *ro* i *ter* en el mot *propter* (XXXIV, 8), que hom pot examinar en el facsimil que publiquem. La *t* pren la forma de 8 i és lligada a la lletra següent en els tres mots citats; la *a*, que forma lligadura amb *n* en *signa* i *regna*, és singularment característica. Contràriament al costum d'esser surmuntada per les altres lletres en una forma petita i oberta, resta aquí formada inferiorment pel segon pal de *n* que en son acabament constitueix el primer de *a*, la qual és la peculiar d'aquesta escola, ço és, la semblant a *u* amb una lleu inclinació de sos pals a dreta. El grup *ro* en *propter*, amb la típica *o bouclée*, és de pur caràcter merovingi. Remarquem encara *rv* en *fructum* (XVI, 5 v.º), en què el pal superior inclinat de *r* forma el primer de *v*; *te* de *inspirante* (XXI, 4), en plena lligadura, essent un mateix el tret horitzontal de *t* i la llengüeta de *e*; *en* en *tenebras* (XXXV, 2 v.º), on la llengüeta de *e* s'identifica amb el primer pal corbat de *n*, etc. Cal esmentar també *d* en *diligite*, *possidere* i *domino* (XII, 7 v.º) de forma provinent de la uncial, menys pròpia del merovingi que la d'origen cursiu de *diligetur* (XXXIV, 8) i *quod* (XXXIX, 6), de ventre ordinàriament obert, essent aquesta darrera amb gonflament del pal en sa part superior.³

1. PUJOL I TUBAU, Mn. Pere : *El Còdex de l'Apocalipsi de Beatus de la catedral d'Urgell*. BUTLLETÍ DE LA BIBLIOTECA DE CATALUNYA, t. IV, any 1917, p. 15.

2. Vegeu, per exemple, INFERENDAE (IX, 4 v.º) i INLAESA (XXXIV, 8).

3. PROU, M. : *Manuel de Paléographie*, p. 91 i ss. i lams. IV i V. Vegeu, també, LAUER, Ph. i SAMARAN, Ch. : *Les diplômes originaux des mérovingiens* (Paris, 1908), lám. 38. THOMPSON, Edward M. : *An introduction to greek and latin paleography* (Oxford, 1912), facsimil 124. Trobem així mateix la *d* d'origen uncial en un text en minúscula merovingia del segle VIII. DELISLE, L. : *Le Cabinet des manuscrits*, lám. XIV, 6.

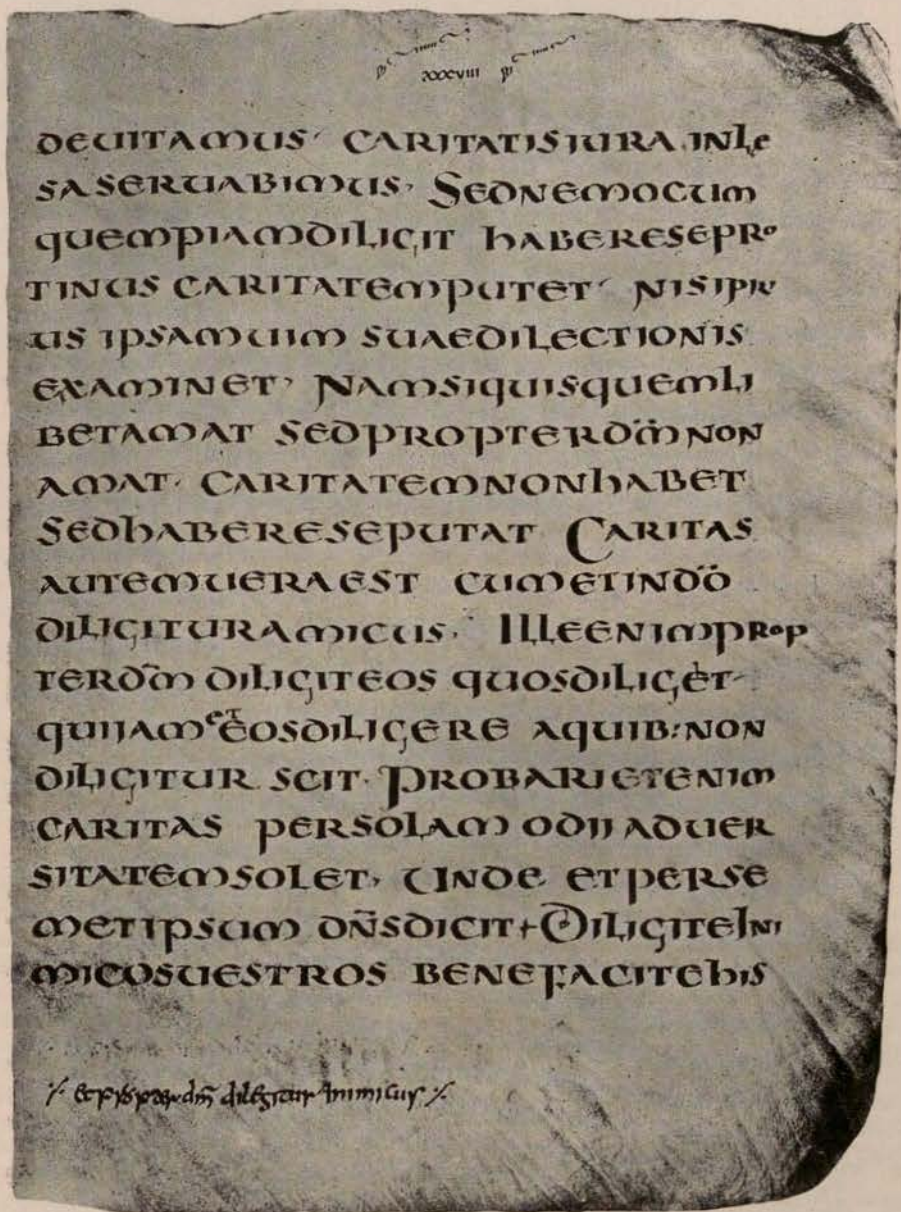

Fig. 23. — Manuscrit de les Homilies de sant Gregori de la catedral de Barcelona
 (Foli 8 del quadern XXXIV)

Els esmenats del text, de caràcter purament gramatical, són nombrosíssims; no gens menys la tasca del corrector o correctors fou també deficientíssima. El text es ressent evidèntment de la dolenta ortografia del temps. L'escriba qui va copiar-lo demostra major destresa en saber pulir les lletres que no en la coneixença del llatí; era certament més bon calígraf que humanista. Altrament, aquesta manca d'erudició literària, que hom nota en tot el llibre, és altra de les característiques dels manuscrits treballats en els darrers temps merovingis. «Sic latinitas in dies decrescens subsidium haud contemnendum palaeographicis studiis suggerit», escriu E. Chatelain.¹

El transcriptor calígraf no solament ha comès una multitud d'incorreccions, confo-nent *e i i*, *o i u*, *b i v*, etc., (que en gran nombre els correctors han deixat passar), sinó que, demés, ha escrit membres de frase tan mancats de sentit com el següent: «... UT DUM TERRENAM CALUMNIAM ADEPISCI CONTENDITIS...» (XI, 8 v.º), en lloc de «... ut dum terrena culmina adipisci contemnitis...».²

Referma l'origen del manuscrit dins el cercle de la cultura merovingia la seva comparació amb d'altres de son temps. Té remarcables punts de semblança, en primer terme, amb el còdex a dues columnes (llatí, 1586) de la Biblioteca Nacional de París, procedent de Tours, atribuït per Chatelain a principis del segle ix. Igual que el nostre, usa freqüentment la lligadura *NT*.³ Guarda, així mateix, grans analogies amb el que conté les Homilies de sant Gregori sobre Ezequiel, existent al monestir suís d'Einsiedeln (núm. 157); amb el que, sots el núm. 52, posseeix la biblioteca de Chartres, també a dues columnes, i que conté l'Evangeli de sant Joan, i, finalment, amb el de la biblioteca del seminari d'Autun, que conté l'Evangeli de sant Marc, i és també a dues columnes, del qual hom sospita el seu origen anglo-saxó. Tots ells són datats per Chatelain de finals del segle viii o principis del següent.⁴ L'Evangeliari de Schuttern que estudia L. Dorez, és d'aspecte visiblement posterior al nostre.⁵

Fent costat a aquestes i altres joies bibliogràfiques, per mitjà de les quals la literatura llatino-cristiana arribava al segle de Carlemany, es compta el còdex monumental de la seu de Barcelona, provinient d'algun dels grans monestirs del centre o

1. Ob. cit., p. VII.

2. MIGNÉ: Ob. cit., LXXXVI, 1213. Vegeu una mostra de la confusió de lletres que es troba més sovint: *e* per *i*, *dedicimus* per *didicimus* (XI, 5), *intelligere* per *intelligere* (XII, 3); *i* per *e*, *discendente* per *descendente* (XI, 3 v.º), *dilectatione* per *delectatione* (XI, 8); *o* per *u*, *discipoli* per *discipuli* (VII, 5), *miracolis* per *miraculis* (XII, 5 v.º); *u* per *o*, *agnusci* per *agnoscit* (XI, 6), *testimunium* per *testimonium* (XII, 3 v.º); *c* per *q*, *cotidie* per *quotidie* (XII, 5 v.º); *q* per *c*, *quur* per *cur* (I, 5), *sequuta* per *secuta* (XIII, 2 v.º); *m* per *d*, *ammonitus* per *admonitus* (XIV, 3 v.º); *n* per *l*, *illicitis* per *illicitis* (XIV, 6 v.º) *conloquendum* per *colloquendum* (XXI, 6); *p* per *b*, *puplicani* (XXI, 4 v.º); *d* en lloc de *f*, *p*, *s* i *t* en *adfflictione* (XIV, 2 v.º), *adpropinquant* (XXII, 5), *adsuetis* (XXII, 4 v.º), *adlenditur* (XIII, 3); confusió del diftong en *caelum* (XII, 1); indugudament posat en *oboedientia* (XIII, 2 v.º); manca de lletres necessàries en alguns mots, com *viunt* per *vivunt* (XII, 2 v.º), *ungento* per *unguento* (XIX, 3 v.º) i *abiciat* per *abjiciat* (XXI, 3); i sobra en altres, com *isdem* per *idem* (XIV, 2 v.º), *adsteterunt* per *steterunt* (XIX, 1 v.º), *quattuor* (XXII, 6), *sapphirus* (id., 7), *elsmaragdus* (id., id.), etc.

3. 101 i làm. LVIII.

4. 98, 102 i 103; làms. LV, LIX i LX.

5. DOREZ, Leon: *Evangeliare exécuté a l'abbaye de Schuttern*, en «*Mélanges Chatelain*», p. 293. Cal esmentar, entre altres detalls, l'ús de *D* capital en mig del text en uncials, la qual cosa delata certament el segle carolingi.

nord de França, difícil de precisar, on serien executades en conjunt les obres del gloriós pare llatí, tal com ho deixa entreveure el fet d'esser el nostre exemplar la segona part de les Homilies i donar-nos la seva coberta una mostra de la reproducció dels *Diàlegs*.

Majors dificultats ofereix, sens dubte, l'inquirir en quin temps i per quins ignorats camins el venerable manuscrit merovingi, escrit en uncials, entrà a formar part de la biblioteca del Capítol barceloní. El P. Villanueva, en parlar-ne per primer cop, llançà la sospita que el llibre s'arribés a escriure per encàrrec del bisbe Vivas, qui ho va esser d'aquesta església de 973 a 995.¹ Creient ell equivocadament que, pel caràcter de lletra, va esser treballat en el segle x, i trobant el mot VIVAS, escrit en vermell, interliniat, després del títol de l'Homilia XIV (XXI, 5 v.º), li ocorregué pensar si realment el prelat d'aquest nom estigué relacionat en la composició del volum i la seva ulterior remesa a la biblioteca de la seu. En presència de tal mot, que tenim, per cert hom escriuria almenys una centúria abans de venir al món el memorat bisbe, en la impossibilitat de poder donar de la seva existència una explicació del tot satisfactòria, ens limitarem a expressar la nostra humil opinió de què la referida paraula, quan no degui el seu origen a un mer caprici del transcriptor, es podrà referir a un personatge nomenat Vivas, qui, o seria el propi copista, o bé algú altre que tingués més o menys intervenció en la confecció del manuscrit, dins la segona meitat del segle VIII.

Existeix, demés, en el propi còdex, un detall bastant decisiu per a demostrar que el volum gregorià després d'estar copiat, romandria en l'*scriptorium* potser un parell de segles. Ho indueixen a creure els cinc mots següents que imiten, així en llur part formal com en la material, el començament d'un diploma carolingi: «In nomine domini Dei eterni». Són escrits, en caràcters allargats, en el marge inferior del foli primer del quadern VII. Ells resembren amb marcada perfecció el començament d'un diploma original de 832, atorgat per Lluís el Piadós, o altre del rei Eudes de 893.² Aquest bocí de lletra cursiva diplomàtica, en caràcters *allongés*, és certament posterior a totes les altres notes en cursiu que conté el manuscrit. A part la seva estructura gràfica, l'aspecte formulari de la frase jamai es podrà atribuir a cap text diplomàtic anterior als primers carolingis. La seva presència en l'espai lliure del marge inferior d'un dels fulls del volum suggereix la idea d'un assaig previ per part d'algun escriptor monacal abans d'empendre la tasca de la confecció definitiva d'un diploma per esser entregat a l'aprovació i consegüent signatura reial, llavors que aquesta classe de documents en llur solemni presentació, deixaren de redactar-se en la cancelleria reial quedant de la cura exclusiva del destinatari. L'única tapa que ha restat de les cobertes del volum testifica que la seva vinguda a Catalunya (amb tota seguretat, pel vehicle de les nostres relacions literàries amb les terres ultra-pirenaiques) no s'esdevindria abans del segle x.

Qualsevol que el dia de demà s'emprenghi l'estudi crític del text gregorià de les Homilies, caldrà que tingui en compte el nostre manuscrit. Tant en el text evangèlic com en l'exposició homilètica presenta nombroses variants. D'altra banda, com feia notar el P. Villanueva (amb tot i creient el nostre còdex del segle x), els PP. Maurins en llur edició de les obres de sant Gregori no disposaren de cap text de l'antiguitat del manuscrit, digne de tota veneració, que posseeix Barcelona.

1. *Viage literario*, XVIII, 91.

2. Prou, M.: *Recueil de fac-similés d'écritures* (París, 1904), làms. VII i VIII.

UN CÒDEX MANUSCRIT DEL «PUGIO» DE RAMON MARTÍ (Biblioteca Provincial de Tarragona, n. 89), per JOSEP M.ª MARCH, S. J.

Ja altres vegades m'he ocupat de les obres d'En Ramon Martí;* avui la troballa d'un nou manuscrit em dona l'ocasió de tornar a parlar d'aquest insigne apologeta català.

Escorcollant ja fa alguns anys el fons de manuscrits de la que s'anomena ara Biblioteca Provincial de Tarragona, sol·licità tot d'una la meua atenció una de les papeletes del catàleg provisorí, on es llegia textualment: *Pugio Christianorum ad Imperatorum perfidiam jugulandam*. Demanat tot seguit el ms. corresponent, amb forta desil·lusió meua aparegué, per comptes d'*Imperatorum, Impiorum!* Com que llavors anava adalerat cercant altres matèries ben distintes i no gaire sobrer de temps, no vaig passar avant en la investigació. Ara, després d'alguns anys, trobant-me altra volta en la mateixa biblioteca, m'és tornat a sortir a l'encontre el ms. amb aquesta indicació al catàleg i registre: *Pugio Christianorum a Fr. Raymundo de Peñafort*; però aquesta vegada, amb més lleure he pogut examinar el ms., i seguir el rastre d'aquella falsa lliçó, i esbrinar la vera atribució de l'obra. D'aquella n'és en bona part responsable el bon monjo que, a les darreries del segle XVIII.^a o primeries del següent, posà al començ, en un full de guarda: *Pugio Christianorum ad Imperatorum perfidiam, sed maxime Judeorum editum a F. Raymundo de Ordine Predicatorum*; d'allí havien passat els Emperadors al catàleg modern. El nom de Penyafort figura en el títol daurat del llibre en la relligadura, si fa o no fa, contemporània a aquella mateixa nota: *S. Raymundi de Peñafort Pugio christianorum*.

La primera rúbrica, però, del ms., resa solament: *Incipit prohemium In pugionem xpianorum Ad Impiorum | perfidiam jugulandam sed maxime Judeorum editum a fratre | Raymundo de ordine fratrum predicatorum*.

L'atribució a sant Ramon de Penyafort em semblà de seguit força dubtosa; fullejat el llibre d'ací d'allà, i llegida la taula de matèries, brollà palesa l'atribució a Ramon Martí. Després, un estudi més aprofundit i la comparança amb l'edició impresa del *Pugio Fidei*, que a Tarragona no havia pogut disposar, confirmà plenament aital paternitat.

Passem a descriure el ms.:

Biblioteca Provincial de Tarragona, ms. 89 (abans 88), fons de mss. procedents del monestir de Santes Creus.

Paper, alguns fulls en vitela; any 1438; 340 fulls sense numerar; 266 × 215 mm.;

* En Ramon Martí y la seva «*Explanatio Symboli Apostolorum*», per Josep M. March, S. J., en l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, MCMVIII; i en extret: La «*Explanatio Symboli*», obra inèdita de Ramon Martí, autor del «*Pugio Fidei*», publicació i pròleg, Barcelona, 1910. — Valor apologetic de la «*Explanatio symboli apostolorum*» de Ramón Martí, en *Razón y Fe*, Madrid, XXIX, febrer 1911.

Confiem que tampoc serà aquesta la darrera vegada que puguem tractar d'aquest il·lustre teòleg, filòsof i escriptor, que, segons la dita d'En Menéndez i Pelayo, fou «versat, potser com no ho ha estat cap més cristià, en l'erudició rabínica i talmúdica, i coneixedor pregon, demés, de la llengua àrab» (en el pròleg a l'obra *Algazel* de M. Asín, Saragossa, 1901). Dia vindrà que podrem fer obra de conjunt, si a Déu plau. L'any ens farem càrrec d'alguns dels conceptes exposats en l'article del P. Hipòlit Sancho: La «*Explanatio Symboli Apostolorum*» de Raimundo Martí, O. P., en *La Ciencia Tomista*, XV, 1917, p. 394.

tapes de les darreries del segle xviii.^a o principi del següent, de cartró folrat de pergamí, amb rètol vermell, daurat, al llom : S. RAYMUNDI | DE PENAFORT | PUGIO CHRISTIAN.

(Full I, rúbrica [fig. 24]:) *Incipit prohemium In pugionem xpianorum Ad Impiorum | perfidiam jugulandam sed maxime Judeorum editum a fratre | Raymundo de ordine fratrum predicatorum.*

Cum juxta beatum Paulum ualde sit decens...

(Full III, rúbrica:) *Explicit prohemium. Incipit pugio xnorum. De diuersitate | errantium a via veritatis et fidei. Primum capitulum in pugione xnorum.*

Uiam uere fidei a veritatis errantium turba, licet quodammodo sit incomprehensibilis...

Abans de la taula de matèries hi ha (fig. 25) el colofó:

Reverendus in x.º pater et Dominus, Dominus Guillelmus miseratione divina abbas | monasterii sanctarum crucum [al marge : ac sacre pagine egregius professor] ordinis Cisterciensis tarraconensis diocesis hunc librum scribi | fecit quem scripsit fr. P. erboleti monachus et prior monasterii bolbonensis | eiusdem ordinis in ciuitate barchinone. qui quidem liber fuit inceptus | penultima nouembris et perfectus x.º ianuarii anno Dni. M.º iii.º | xxxviiiº. Orate Deum pro scriptore.*

P. erboleti

Segueix la taula de matèries.

Verificada amb la deguda detenció la comparança dels fulls que vàrem poder fotografiar amb els corresponents del *Pugio Fidei*, resultà, com ja he apuntat, esser idèntics ambdós textos, amb les naturals variants i el no contenir el codi tarragoní les nombroses cites en hebreu que tant abunden en l'edició impresa del *Pugio*. En el capítol X, de la segona part, es diu també en el ms. que estem estudiant : *Ad hec etiam hic sciendum quod xianis computantibus nunc ab incarnatione Domini annos M ii.º lxx viii, computant iudei ab initio mundi annos quinque Mºxxx viii.*

Aquesta mateixa data, 1278, de la composició de l'obra, per ella sola ja fa impossible l'atribució a sant Ramon de Penyafor, com sia cosa que aquest sant morí la diada dels Reis de 1275.

Una qüestió força interessant es posa tot seguit. Amb aquest nou ms. tenim una redacció abreujada del *Pugio*, ja que no conté la part escrita en hebreu, segons ja he fet avinent. Doncs bé : ¿quina de les dues redaccions és la més antiga? La resposta no pot esser massa categòrica; però m'inclino a pensar que la redacció del codi de Tarragona és més antiga que la impresa del *Pugio*, i, per tant, és intermitja entre l'*Explanatio symboli apostolorum*, que no fa gaires anys vàrem publicar per primera vegada, i la redacció del *Pugio*, aital com és estat impresa i coneguda fins ara. La raó és molt senzilla : En Ramon Martí escrigué de primer les seves obres en llatí, com era llavors costum universal. Sencera en llatí escrigué la susdita *Explanatio symboli*; en llatí també composà el *Capistrum*, mai imprès i avui (sembla) perdut. Sols quan experimentà l'astúcia dels

* Entenc que es tracta de Bolbon, avui dia Bulbue, a poca distància de l'antic monestir de Veruela, o millor Beruela, al peu del Moncayo. Bolbon o Bulbon surt diverses vegades en el cartoral de Veruela. Cfr., per exemple, MIRET I SANS : *Itinerari de Jaume I, el Conqueridor* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1918), pp. 190 i 201. Tenim ja recollides algunes addicions a aquesta obra magna del malaguanyat escorcollador de la història de Catalunya, el qual, mentre això escrivim, ha retut la seva ànima al Creador.

jueus que menyspreaven tot el que se'ls donava en llatí i aduïen subterfugis, rebutjant de pla les traduccions dels seus llibres, es decidí el nostre autor a escriure en llatí i hebreu alhora, reportant els mateixos textos rabínics originals, i en la seva mateixa llengua originària, ja que el llatí no podia donar, sinó corrompudament, les paraules dels llibres hebraics.¹

Una observació que ja se m'era suscitada abans, ho i llegint l'edició del *Pugio*, i ara, amb la troballa del ms. tarragoní, s'és refermada: el *Pugio* és una obra apologètica destinada a rebatre els errors i les acusacions dels impiadosos, i principalment dels jueus; els sarraïns no hi són combatuts sinó molt indirectament, i ni tan sols se'ls anomena; la rúbrica mateixa del proemi diu: *Incipit prohemium in Pugionem christianorum ad mpiorum perfidiam jugulandam sed maxime Judeorum...* (noti's, demés, la paraula *christianorum* per comptes de *fidei*, genèrica i que no mostra de quina fe es tracta). De text aràbig ni un. Amb això creiem que el títol propi d'aquesta obra hauria d'esser: *Pugio christianorum ad impiorum perfidiam jugulandam, sed maxime Judaeorum, editus a Fratre Raymundo [Martí] de ordine Praedicatorum*; no pas el que figura en l'edició impresa, que de lluny es veu haver estat arranjat pels editors: *Raymundi Martini Ordinis Praedicatorum Pugio Fidei adversus Mauros et Judaeos...*

Quant a la història d'aquest ms. tarragoní, ja he fet avinent que procedeix de l'antic monestir de Santes Creus, una de les nostres glòries monàstiques medievals; deu esser el mateix que vegé el P. Villanueva en la magnífica biblioteca d'aquell monestir, i que, junt amb els altres 261 mss., tanta admiració despertà en aquell savi; puix, entre els llibres mss. que més atenció li meresqueren, anotà: *Raym. Martini Pugio fidei, ms. del 1434*.² Sols que la data deu esser equivocada, ja que el nostre ms. porta clarament la de 1438; equivocació, per altra part, fàcil d'explicar, escrita com és la data en xifres romanes.

La lligadura o enquadernació es deu, sens dubte, als monjos PP. Riera i Freixes, els quals, segons s'expressa el dit P. Villanueva, varen donar un exemple digne de gratitud del públic, relligant per ells mateixos gran part dels llibres, i fent treballar en els restants a fra Pau Badia, de l'obediència, i endreçant i classificant aquells monuments del saber, al qual en va es vanta d'esser aficionat el qui deixa aquells malmetre entre la immundícia. Observació plena de justesa i, per dissort, encara avui en dia aplicable a molts arxius i biblioteques nostres, plenes de riqueses a risc de perdre's per a sempre.

Pel que toca al copista, aquest era ja conegut: és el mateix fra Pere Erbolet, qui escrigué el *De Regimine Principum* de fra Egidí Romà, que el P. Villanueva vegé en la biblioteca del monestir de Sant Cugat del Vallès.³ Avui dia aquell ms. es guarda en l'Arxiu de la Corona d'Aragó; és de la mateixa forma i factura del ms. del *Pugio* de Tarragona; al f. 234 hi ha també el següent colofó, prou característic: *Explicit liber de regimine de | regimine (sic) principum editus a fratre eg | idio romano ordinis fratrum heremitarum | Scti. Augustini quem scripsit frater | petrus erboleti monachus sanctarum |*

1. Així ho féu constar en una nota introductòria el qui executà la còpia del ms. del *Pugio* de la biblioteca Fuxense, ben esversat, pel que es veu, en la literatura de Ramon Martí. Ha estat inclosa en les edicions impreses. Cfr. també N. ANTONIO: *Biblioteca Vetus*, II.

2. *Viage literario*, XX, Madrid, 1851, p. 122.

3. Obra cit., XIX, p. 29.

crucum ex precepto reuerendi in x^o | patris et domini fratris Johannis pi | nyana predicti monasterii ab | batis dignissimi anno M.^o iiii.^o xxx iii.^o

Laus tibi sit xpē qm liber explicit iste.

Qui legis ora pro scriptore cui

Detur pro pena paradisi alma corona.

De quin ms. copià el seu el feiner fra Pere Erbolet? Ell mateix sembla dir que el copià a Barcelona. En Carpzovi, en la seva Introducció *In Theologiam Judaicam*, al numerar els mss. del *Pugio*, en cita un *ex bibliotheca Barcinonensi*.^{*} Fou aquest? No sembla pas improbable.

ELS MANUSCRITS DELS «SACRAE CATHALONIAE ANTIQUITATIS MONUMENTA» DEL P. JAUME PASQUAL. — En l'altre lloc s'inclouen en la llista dels manuscrits ingressats en la BIBLIOTECA DE CATALUNYA, els onze volums d'aquesta obra. Conservats en una biblioteca particular de Barcelona, feia alguns anys que l'Institut, per iniciativa del Sr. Miret i Sans, s'havia preocupat de llur adquisició, i d'assegurar la conservació en la nostra casa d'una col·lecció de tan excepcional interès per a la història catalana. Després de diverses infructuoses temptatives, entraren l'any passat els cobejats volums en la nostra Biblioteca. És convenient assabentar tot seguit els nostres estudiosos del seu contingut variadíssim i inagotable, i tenim el propòsit de publicar-ne un detallat inventari, document per document, assenyalant els encara inèdits, els publicats, i els que per pèrdua de l'original tenen avui el valor d'esser l'única autoritat que ens en testimonia l'existència. Però, mentre el Sr. Ferran Valls i Taberner, al qual havem demanat aquesta tasca, acaba de dur-la a terme, havem cregut no fer feina inútil transcrivint un índex que de tota la col·lecció i en lletra de la primera meitat del segle XIX es troba en uns fulls solts de paper inclosos dins del primer volum. No en coneixem l'autor, però l'habilitat amb la qual de vegades resumeix les escriptures, indica que havia d'esser tot altra cosa que un indocumentat. Vegeu l'índex a continuació:

«Indice de los M. S. del Rmo. P. Dr. D. Jayme Pasqual

T o m o 1°

Papel que trabajó en vista de los Documentos que existen en el archivo de la Sta. Iglesia de Roda para probar su concatralidad con la de Lérida.....	1
Lo demas del tomo son varios documentos y codices de la misma Iglesia.	

T o m o 2°

Necrologium S. Ecclesiae tarraconensis.....	11
Codigo que se halla en el Seminario de Escornalbou en el que se hallan dos Reglas de S. Agustin, un Martirologio y un Necrologio.....	73
Varios documentos de Escornalbou.....	93
Varios documentos pertenecientes a la S ^{ta} Iglesia de Tarragona.....	101

* Edició del *Pugio* de Lipsia, p. 107.

Algunas especies curiosas de la Vila de Reus.....	123
Vida de D. Juan de Aragon Administrador del Arzobispado de Tarragona.....	131
Parecer de algunos letrados sobre si debia recibirse p ^a Canónigo de la Cathedral de Lerida al R ^{do} Cayetano Argonii segun la Bula de Nicolas V.....	167
Censura de la Bula de Esteva VI a Selva del año 878.....	186
Disertación sobre el Condado de Ribagorza	198
Discurso sobre las pretendidas censuras, à las que el Vicario G ^l . de Solsona queria haber incurrido el Prior de los Agustinos de Cervera.....	262
Obispos y Canonigos de Lerida diputados a Cortes de Cataluña.....	268
Noticias para la Historia de Lérida	274
Notas breves sobre el Arzobispado de Tarragona	306
Apuntes para la Historia civil de Lérida	308
Lo restante del tomo hasta la página 409 es un prontuario de noticias del Obispado y territorio de Lerida que por su inconnexion no pueden redu- cirse a indice arreglado.	
Observaciones sobre el Patronato Real de los Reyes de España.....	410
Reliquias de las Iglesias de Lérida	440
Obispados antiguos	443
Santos del Obispado de Lérida	444
Varones illustres en virtud de Lerida y Obispado	446
Varones célebres en letras de la misma ciudad	448
Nobleza antigua y moderna de Lerida	449
Illustres en armas de la misma Ciudad	450
Concilios que se dicen celebrados dentro del Obispado de Lérida.....	468
Siguen después varias noticias sobre las Prelacias, dignidades etc. del Obispado.	
Noticias del modo que Lérida pasó de los Condes de Urgel al dominio del Rey....	482
Hasta la pagina 515 siguen varias noticias del gobierno civil, y eclesias- tico de Lerida.	
Drechos de los Obispos de Urgel al Señorío temporal de Andorra, o a la Soberania de sus Valles	516
Nota dels Actes en pergami de la Iglesia de S. M ^a de Lillet.....	542

T o m o 3 °

Indice de las Escrituras y documentos mas antiguos, y preciosos que se conservan en el Archivo del Monast ^o de Montserrat, dispuesto por F ^r Benito Ribas Monge Archivero de dicho Monst ^o		6
Archivo de S. Benito de Bages		185
Series Comitum quorum Corpora tumulata fuerunt in Monasterio Rivipulli....		231
Series Abbatum, et rerum gestarum Monast ⁱⁱ B. M ^{ae} de Rivipullo		235
S. Llorens de Bagá y S. Benet de Bages.....		251
Noticias del Monastir de Monjas en S. Cecilia cerca Castellbo.....		271
Notas tretas del Arxiu de la Collegiata de Castellbó.....		291
Notas tretas del Arxiu de la Collegiata de Orgañá.....		324

Notas del Arxiu de Conques	333
Notas de la Collegiata de Tremp	341
Monast ^o de S. Maria, S. Pedro y S. Lorenzo de Lavaix	351
Instrumentum dotationis et consecrationis Eccle. Parralis S. Michaelis de Viver	355
Titulo del Libro en 4 ^o que super Cantica Cantic ^m . compuso el Ill ^e D. Cosma Damian	
Hortola Abad de Vilabertran; al que siguen algunas noticias relativas al autor	
y asunto	357
Resumen muy estenso del archivo de la Collegiata de Vilabertran	377
Notas sacadas del Libro Capitular de Tarragona	615
En la pag. 617 hay noticias concernientes a los Monasterios de Bellpuig	
y Bonrepós.	
Algunas noticias de las Iglesias y Bisbat de Elna	631
Nechrologi de S. Maria de Espira y despues S. Maria la Real	645
Lo restante del tomo contiene noticias del Monast ^o de Espira y del Obispado	
de Elna y Perpiñan.	

Tomo 4°

Memorias de St ^a Maria de Lillet	1
Fracment del Martyrologi antic del Mon ^{ir} de Serrateix	21
Collecion de Escrituras del archivo del Mon ^o de Serrateix	41
Documentos sacados del archivo del Sr. Abad de Cardona	89
Documentos sacados del archivo del Ex ^{mo} Duque de Cardona	97
Otros documentos del archivo Abbacial de Cardona	121
Documentos de los archivos de los Duques de Medina Celi y de Cardona 127 y sigtes	
Notas del archivo Capitular de la Iglesia de Vich	133
Publicacion del testam ^{to} del Vizconde Eribaldo Obispo de Urgel	134
Nechrologio de algunos Vizcondes y Condes y primer Duque de Cardona	138
Natalicios de los mismos	140
Donacion de ciertas Reliquias y Ornamentos al Mon ^o de S. Vicente de Cardona ..	146
Hasta la pag. 218 continua la colleccion de Documentos sacados de los	
Archivos de Cardona.	
Varias noticias del Monast ^o de Serrateix y otras que se hallan tambien en el	
archivo de la Collegiata de Cardona	218
Abstracto de unCodigo del Monast ^o de Serrateix	226
Continua la collección de Documentos de los Archivos de Cardona hasta	
la pag. 521.	
Instrumento de la Consagracion de la Iglesia de Falcet	524
Sentencia arbitral en la question que vertia entre los Christianos de una parte	
y los Moros y Judios de otra de la Villa de Mora	525
Desde la pag. 536 hasta el fin del tomo contiene una colleccion de Docu-	
mentos y Escrituras del archivo de la Villa de Falcet.	

Tomo 5°

Extracto de unCodigo antiguo escrito en llengua catalana que contiene varios	
pasages d la hist ^a de Francia y España	5

Carta del Capitulo de Urgel al Sr. Pasqual y su respuesta sobre el Sermon de S. Justo Obispo de Urgel	47
Carta o sea Disertacion sobre el verdadero autor de un codigo antiguo	65
Carta al Ilmo Obispo de Solsona Lasala sobre el Sermon de S. Justo y Otros...	71
Explicacion de una medalla del Emp. Neron	83
Carta que contiene una descripcion del Mon ^o de Bellpuig	89
Colleccion de algunas piezas publicadas por Baluzio	97
Varios documentos pertenecientes a Cataluña copiados de la coleccion de Martene	121
Colleccion de varios documentos sacados de los Historiadores del Languedoch,	
Marca y otros	209
Clave Chronologica de las Epocas que mas conducen para arreglar la Hist ^o general de España del tiempo mas obscuro	369

T o m o 6°

Una gran colleccion de Instrumentos, y otras memorias del Monast ^o de Lavaix, con un Necrologio, y dos inscripciones	1
Instrumentos pertenecientes al Monast ^o de S. Gines de Bellera	101
Instrumentos del Monast ^o de la O	127
Colleccion de Memorias a Villabertran; entre ellas un Necrologio y un extracto de un Martyrologio antiguo	145
Memorias del Monast ^o de Manlleu	193
Algunos instrumentos del Monast ^o de Vallbona	205
Memorias, y una serie de los Abades de Gerri	267
Otra colleccion de Memorias del Monast ^o de la O	279
Algunos instrumentos de S. M ^a de Kalameira	315
Memorias de S. M. ^a de Villet	327
Colleccion de instrumentos del Monast ^o de la Portella con otras memorias.	335
Extracto de un Breviario antiguo de la Iglesia de Huesca, y de un Martyrologio, con otros pequeños extractos de otros codices de la misma Iglesia, y de la Collegiata de S. Pedro, y otras memorias de diversas Iglesias de aquella Ciudad, entre las quales hay un Necrologio de Montearagon	347
Pequeño extracto de un Leccionario antiguo de S. Juan de la Peña	495
Extracto del Libro de Aniversarios del Monast ^o de Sigena	515
Historia Chronologica del Monast ^o de Gerri	527

T o m o 7°

Varias noticias sacadas de algunos archivos del Obispado de Vich	9
Noticias de Cervera	32
Nechrologium Celsonense	33
Noticias sacadas del Archivo de la Seo de Urgel	43
Descripcion en forma de Dialogo de una lapida que esta en Bonrepos	65
Si España ha sido patrimonio de la Iglesia Romana	105
Fragmento de un discurso sobre los martyres de Cataluña	117
Memorias de S. Ramon Nonat	121

Carta al Dr. Elias sobre la inscripcion Oretana	150
Lleys Reals en los affers de les Armes e de Cavalleria.....	161
Ordinacions de una confraternidad de N. S ^{ra} de Ivorra y otras noticias.....	181
Confirmacion de varios privilegios de la Iglesia de Ager echa por D. Alvaro Viz- conde de Ager.....	205
Impugnacion de la Censura de P. M ^o Sala sobre el nuevo rezado de S. Eulalia...	227
Explicacion de una clausula testamentaria a favor de Guillermo de Cervera...	259
Observaciones del Dr. Ant ^o Elias sobre la moneda de terno.....	271
Carta o disertacion sobre S. Felix de Gerona.....	283
Noticia del Codice Gerundense, que contiene el Apocalipsi y su exposicion.....	335
Sermo Oliva Episcopi in natali S. Narcisci Ep. et martyris.....	347
Carta del Sr. Canonigo Dorca en la que discute varios pasages de Martyrologios..	355
Carta o sea disertacion del Sr. Canonigo Dorca sobre varios puntos de disciplina eclesiastica con relacion a S. Felix de Gerona.....	383
Confirmatio Villae de Baschera per Regem Odonem	457
Actas de S. Felix de Gerona y de su translacion.....	469
Discurso del Sr. Canonigo Dorca sobre si S. Felix el Africano y S. Cucufate fueron hermanos etc	485
Dudas sobre si es de S. Beato la exposicion del Apocalipsis etc	497
Noticias de D. Juan de Colmenares Abad Premonstratense del Monast ^o de Aguilar dirigidas a D. Felix de Latasa	529
Cartas eruditas sobre la patria de S. Vicente etc.....	533
Carta erudita del Cango Dorca en la que discute si era Estola o tunica la Reliquia de S. Vicente que los Zaragozanos dieron a Childeberto.....	545
Breves notas sobre el asunto controvertido entre Blas Bueno y el erudito Descu- bridor del Sermón de S. Justo Obispo de Urgel.....	551
Extracto de las poesias del Canonigo Parés de Balaguer.....	561
Relacion de las fiestas de la Villa de Os por la bendicion de la Iglesia.....	573
Exctractos de los Documentos que existen actualmente en el Archivo de la Villa de Capella en Aragon	593
Dos Instrumentos del Archivo de Mongay.....	621
Instrumentos del Archivo de S. Maria de Llinás.....	635
Notas sacadas del Archivo de la Villa de Valls.....	647
Noticias recopiladas del Archivo de la Villa de Esparaguera.....	655
Dodalia de la Iglesia de Besóra.....	663
Exctracto de un Misal recondito en el Archivo de la Villa de Reus.....	671
Sentencia Arbitral entre los Pueblos de Burcenit y Bellmunt.....	683
Catalogo de las Reliquias que hay en la Iglesia de S. Salvador de Villanova de Meyá	691

T o m o 8º

Donacion de Diezmo, Primicias y otras cosas echas por el Conde D. Ramón Be- renguer a la Iglesia de Tortosa	11
Bula del Papa Adriano IV con la que confirma el instituto y demas dominios de la misma Iglesia	13

Charta societatis Ecclesiarum Dertus. et Tarraconensis etc.....	16
Dotalia et Dedicatio Ecclæ Dertusensis.....	18
Confirmatio privilegiorum Dertusensis ecclæ per Regem Jacobum.....	24
Dibujos e inscripciones que se hallan en la catedral de Tortosa.....	32
Confirmatio canonici instituti ecclæ Dertusensis, et aliae dispositiones facte ab episcopo Pontio eiusque capitulo.....	51
Visitatio ecclæ Dertusensis facta ab episcopo Barcinonensi.....	53
Institutio Vitae Canonicae Dertusensis ecclæ ab episcopo Gaufredo.....	67
Siguen otros documentos pertenecientes a la misma iglesia.	
Catalogo de los Obispos de Tortosa segun Martorell.....	95
Extracto de un Cartoral de la Iglesia de Tortosa.....	99
Sigue un Necrologio, despues una exposicion de la Regla de S. Agustin.....	107
Bulla testandi in favorem Canonicorum Ecclæ Dertusensis.....	143
Bulla secularisationis ecclæ Cathedralis Dertusensis.....	157
Lectiones S. Felicis Gerundensis ex lectionario Ecclæ Dertusensis.....	187
Convenientia facta inter Raimundum Berengarium et Almodis comitissa ex Archivo Ilerdensi.....	191
Usatges de Barna ex Cod. Ilerdensi.....	193
Documento del archivo de Lerida sobre Barbará.....	199
Donacion y Privilegio del Rey D. Ramon IV. Conde de Barna hecha a la ciudad de Lerida en 1149.....	203
Una colleccion de documentos pertenecientes a la Iglesia Catedral de Lerida..	207
Constitutio fundamentalis Ecclesiae Ilerdensis.....	227
Collecion de documentos de la Iglesia de Roda.....	243
Necrologio del Monastº de Ripoll.....	331
Instrumentos sacados del Archivo de Vallbona.....	343
Consagracion de la Iglesia de S. Christoval de Meyá.....	347
Idem de la del Brull.....	349
Idem de la de Solsona.....	353
Histª de un milagro sucedido en la Iglesia de Solsona.....	357
Unio ecclæ S. Mariae de Livia Praepositurae Urgellensis.....	361
Testamentum Guillelmi de Media.....	365
Noticias extretas dels Llibres manuscrits del Dr. Joseph Rocafort Rector de Tona.....	369
Algunos documentos del Convento de PP. Predicadores de Huesca.....	389
Poder que la Comunidad eclesiastica de Balaguer hizo para suplicar al Rey la facultad de questuar y publicar las indulgencias del S. Crucifixo año 1576....	403
Sobre la invencion de la Santa Imagen de la Virgen de Montserrate.....	407
Noticias sobre el Episcopologio de Vich.....	409
Noticias de la Iglesia de Manresa y se trata de la union que se habia intentado con la del Monasterio del Estany.....	443
Varias piezas en prosa y en verso extractadas del Apendice de Baluzio.....	475
Sermo Olivae episcopi in natale Sti. Narcissi Episcopi Confessoris et Martyris....	495
Noticias tocantes al Priorato de S. Mª de Meyá.....	499
Natale S. Felicis Gerundae ex Sanctorali Pinnatensi.....	503

Colleccion de documentos de la Collegiata de St ^a Ana de Barna.....	507
Privilegio de noblesa concedido por D. Ramon Berenguer a varias familias de Cataluña	612
Noticias del archivo de la Collegiata de Orgañá	615
Instrumentum dedicationis ecclae. Caelsonensis, et lectiones miraculorum nunc a Deo patratorum	619
Bulla extinctionis Ordinis Hierosolimitani vulgo templariorum	632
Plan para la secularizacion de los Canonigos Regulares de S. Agustin	652
Regla de Martino IV sobre las turbulencias de Sicilia y contra el Rey de Aragon	664
Donacion del Conde D. Ramon al Monast ^o de S. Lorenzo del Munt.....	684
Memorias historicas de los Condes de Barcelona	688
Confirmacion de varias donaciones a la Iglesia de Tremp por el Conde D. Pedro..	708
Colleccion de Documentos de los archivos ecclesiasticos y seglar de Tremp.....	714
Memorias de la Iglesia de Roda.....	739
Donacion de las aguas de Talarn a la Iglesia de Tremp y otras providencias....	752
Quaderno de Memorias del Monasterio de Vall-Clara.....	760
Noticias sacadas del Archivo del gran Priorato de Cataluña.....	780
Noticias de S. Vicente Obispo de Huesca halladas al principio de una Biblia antigua	784
Absolutio a poenitentiis impertitur in Consecratione S. M ^{ae} de Correno.....	792
Consecratio ecclae S. Jacobi de Frontinyá.....	796
Preceptum Ludovici Pii Imperatoris pro Monasterio Balneolensi in Diocesi Gerundensi	800
Electio Servi Dei Episcopi Gerundensis	804
Electio Wigonis in Episcopum Gerundensem.....	805
Consagracion de S. Pedro de Cercada	814
Restauratio ecclae Minorisensis per Berengarium Archiepiscopum Tarraconensem.	820

Tomo 9º

Noticias tretas de un cartoral antich que fou del Monastir de S. Sadurni de Tabernolis unit al Seminari Tridentino de Urgell	17
Continuan las ditas noticias fins al fol. 329	
Varios documentos sacados de los Archivos del Monasterio de S. Victorian el qual tiene anexos los Prioratos de Ovarra y S. Pedro de las Tabernas.....	341
Varias piezas tocantes a la Hist ^a Ecclesiastica de los siglos medios.....	349
Index episcoporum ecclae Ilerdensis	353
Donatio facta per Abbatem et Monachos S. Cucuphatis.....	405
Consecratio Ecclae S. Joannis in Comitatu Petralatensi.....	408
Comes Barcinonensis anno 1188 recipit sub sua protectione omnes ecclesias et earum res suae Ditionis	409
Privilegi concedit a la Iglesia de S. Sepulcre de Salera.....	411
Documentos sacados del archivo de S. Juan de las Abadesas.....	415
Siguen varias noticias de dicha Iglesia y se halla la vida del B. Miro.....	435
Necrologio de la propia Iglesia	455

Toma de Posesion del Arciprestazgo de S. Juan de las Abadesas en 1603.....	471
Discurso sobre la esension de la Iglesia Prioral de Besalú.....	491
Necrologio y otras noticias de la Collegiata de Lladó.....	511
Notas de un Breviario Antiguo en pergamino que se halla en SS. Creus.....	531
Noticias del Monastº de Monjas Cistercienses de Bonrepós.....	533
Inscripciones sepulcrales que se hallan en la Iglesia y Claustros del Real Monasterio de Santas Cruces	547
Abbaciologio de Santas Cruces	563
Instrumenta varia, sed signanter Monasterii. Vallis Lauraae.....	583
Episcopologio de Vich incompleto sacado de D. Luis de Moncada.....	599
Varias noticias del Monastº de Santas Cruces, del de Monjas cistercienses de Bonrepós, y otras especies curiosas	603
Genealogia Regnum Pampiloniensium Aragoniae et Comitum Palariensium et Gasconiensium	619
Documentos de Cardona y Calaff	627
Exemplares de Obispos y personas principales que no sabian escribir.....	639
Collecion de Documentos de la Collegiata de Guisona.....	661
Noticias del Monastº de Vallbona; se halla la vida de S. Ramon.....	727
Noticias de Sabadell	746
Otras del Archivo de S. Celoni	776
Estractos de los Documentos que ecsisten en el Archivo de la Villa de Capella en Aragon	780
Testamento de la Infanta Dña Blanca hija del Rey D. Jayme 2º Monja de Sixena; y siguen otras noticias del mismo Monasterio	800
Providencias del Nuncio Apostolico sobre el Priorato de Cobet	816
Descubrimiento de Reliquias en la Yglesia subterranea de Ager	824

Tomo 10

Estracto y copias de varios Documentos y Escrituras públicas, custodiadas en el Archivo del Cabildo de la Catedral de Vich, otorgadas en su mayor número desde el siglo 10º al 15º

Monasterio de S. Pedro de la Portella en la Parroquia de Sta Maria de la Quar, fundado en (existia en el año 998)

Apuntes genealogicos de la familia de Portella.

Id. id. de los Condes de Urgel.

Id. id. de los Condes de Pallars y Vizcondes de Cardona.

Letras de las monedas antiguas españolas, que se hallan en la Biblioteca Real.

Apuntes sacados de las Obras del Fr. Diago, de Esteban de Corbera, de Pujades y del Tomo de *Synodals de Tarragona*, impreso en 1704.

Apuntes sobre monedas antiguas.

Fundación de la Iglesia de Nª Sra del Coll.

Calendas y extracto de varias Escrituras, custodiadas en el Archivo del Gran Prior de Cataluña de la Religion Militar de S. Juan de Jerusalem.

Notas sacadas del Archivo del Priorato de Cataluña, sobre la série de lltres Prioras

del Monasterio de *N^a S^{ra} de Alguayre*, de la Militar Orden de S. Juan de Jerusalem, y del Archivo del referido Monasterio, trasladado en 1700, en clase de depósito, á las Casas Priorales de la misma Orden de Barcelona.

Entre los muchos apuntes, extractos y copias de documentos, hay la de la donacion (hecha en 1250) del Castillo, villa y Comanda de Alguayre para edificar en él un Monasterio de Señoras de la Orden de S. Juan de Jerusalem; y la de la Bula espedida por el Papa Clemente, confirmando la fundacion de dicho Monasterio.

T o m o 11

- Sermon del Santo Cristo — predicado en la villa de Igualada.
- Id. del Santo Misterio en S. Juan de las Abadesas.
- Id. de S^{to} Tomás.
- Id de las Santas espinas en Tárrega.
- Id a Maria SS^{ma}, en Cardona.
- Cuatro Sermones del Mandato.
- Dos Sermones de S. Bernardo.
- Sermon de las Espinas.
- Id. de S. Bernardo.
- Sermon moral.
- Id. de S. Antonio.
- Id. de S. Roque.
- Id. del S^{to} Cristo de Ager.
- Id. de Maria SS^{ma} *del Bonrepós*.
- Sermon de los Dolores.
- Sermon predicado en el dia de la Dedicacion de la Iglesia de la Villa de Os, a su patron Sⁿ Miguel.
- Sermon de la Dedicacion (de un templo).
- Sermon de S. Jaime en Arbeca.
- Id. de S. Pedro, en Reus.
- Sermon de S. Luis.
- Id de San Bonifacio.
- Id de Sta Susana.
- Otro de íd.
- Sermon de la Dedicacion (de un templo).
- Sermon del B. Juan, en Orgañá.
- Otro Sermon del B. Juan, en id.
- Sermon de la Canonizacion de S. José de Calasanz, en Balaguer.
- Sermon de S. Vicente de Paul.
- Sermon de la Octava de Corpus.
- Sermon predicado en Solsona, en las fiestas de la Beatificacion de Bernardo de Corleone, y Canonizacion de Serafin de Asenti, religiosos Capuchinos.
- Sermon de la Anunciata.
- Id. de S. Antonio de Padua.
- Id. de S. Antonio Abad.

Sermon de las Sagradas reliquias de los SS. Martires, predicado en Esparraguera.

Sermon de S. Roberto, Abad, predicado en la Iglesia del Monasterio de Vallbona.

Sermon de Ntra Sra bajo invocacion de *la Posa*, predicado en Isona.

Sermon del Santo Cristo, predicado en el pueblo de Pons.

Escrito sobre las antigüedades del Priorato de Meyá.

Notas sobre Oliva Cabrera, Conde de Cerdaña, sacadas del tomo 2º de la Historia del Lenguadoch.

Noticias del Conde Oliva, monje, sacadas del Archivo del Real Monasterio de Ser-rateix.

Noticias de la Historia de Sta Calamanda, sacadas a diferentes autores.

Catálogo de algunos Santos, con espresión de las dignidades que obtuvieron.»

LA CARTA DE GABRIEL DE VALLSECA DE MALLORCA. — En el passat BUT-LLETÍ (p. 169) donàrem compte de l'adquisició feta per la nostra BIBLIOTECA del famós portulà català, al qual tan gran valor anecdòtic ha donat la coneguda aventura del tinter que la Georges Sand i En Chopin hi vegeren vessar al damunt en esser-los mostrat a Palma. Com es demostra pel facsimil que en donem, el mapa no sofrí ni de molt danys irreparables.

Adquirida a Itàlia pel noble cardenal Despuig de Mallorca (1745-1813), entrà a formar part de la Biblioteca que aplegà en el magnífic palau dels comtes de Montenegro, de Palma. Allí fou admirada per nombrosos viatgers catalans i forasters, els quals no deixaren de fer-ne menció en les seves notes d'excursió. En J. M. Bover, qui ja n'havia fet esment en la seva *Noticia histórico-artística de los Museos del Eminentísimo Señor Cardenal Despuig* (Palma, 1845, p. 218), li dedicà un llarg article, pintoresc pel seu localisme xenofob, en la *Biblioteca de escritores baleares* (Palma, 1868; II, 485). Res s'hi diu de l'autor, sobre el qual fóra sorprenent que callessin els arxius mallorquins.

El capità de navili D. Josep Gómez Imaz, cap de la Comissió Hidrogràfica d'Espanya, en féu en 1892 un detingut estudi (*Monografía de una carta hidrogràfica del mallorquín Gabriel de Valseca*) i dirigí l'execució d'un facsimil de la mateixa (del qual se n'acompanya una reducció en colors en la monografia esmentada), que es conserva al Museu de la Comissió Hidrogràfica de la Península i figurà en l'Exposició artísticoretrospectiva celebrada a Madrid amb motiu del descobriment d'Amèrica.

L'estudi de Gómez Imaz, on s'intenta la fixació de la llegua marina usada per Vallseca, fou el primer i únic treball seriós que s'ha dedicat a Espanya a la seva carta. D'ella s'ocuparen igualment a l'estranger, més o menys extensament, entre altres, les publicacions següents:

Lelemel, *Géographie du moyen age*. Bruxelles, 1852-57; II, p. 153.

Wuttke, *Zur Geschichte der Erdkunde in letzten Drittel des Mittelalters. Die Karten der seefahrenden Völker Sud-europas*. Dresden, 1871; p. 41.

Comptes rendus de la Société de Géographie de Paris. 1891; p. 407 i ss.

Nordenskiöld, *Periplus*. Stockholm, 1897; p. 62.

El savi geògraf francès E. T. Hamy, que tantes monografies ha publicat sobre els cartògrafs catalans, posseïa un altre mapa del mateix autor, datat en 1447, del qual donà notícia en 1885 a l'Acadèmia d'Inscripcions de París. No hem pogut veure aquest

estudi, el qual deu esser reprès segurament en la seva *Notice sur une carte marine inédite du cosmographe majorcain Gabriel de Vallsecha*.¹

Kretschmer² assenyala breument tres cartes marines d'En Gabriel de Vallseca:

1. La del Comte de Montenegro de 1439, objecte d'aquesta nota.
2. Una còpia datada en 1447, igual a l'anterior, en poder del Comenador Barozzi, a Venècia.
3. Un altra de la mateixa data, portant les armes de la família Làuria, que fou propietat del Prof. Hamy, de París.

Aquesta passà en 1914 a la Biblioteca Nacional de París (*Revue des Bibliothèques*, 1914; p. 257).

A elles s'hi ha d'afegir un fragment trobat per l'arxiver rosselloní Pere Vidal entre els manuals d'un notari de Perpinyà, que fou estudiat per Hamy.³ De la comprovació per ell feta, dedueix que la carta, si no fou dibuixada pel mateix G. de Vallseca, procedeix del taller que devia dirigir a Mallorca.⁴

No és de competència nostra entrar en l'estudi intern d'aquest famós mapa, i les fototípies que en donem (fig. 26) ens estalvien de fer-ne la descripció. Per això ens hem reduït a comentar-la bibliogràficament.

Mideix el pergami 1,110 mm. × 752 mm. Al dors porta la debatuda inscripció, per molts considerada autògrafa, de Amerigo Vespuccio. D'ella en donem, també, una fototípia (fig. 27). — R.

1. *Etudes historiques et géographiques*. (París, Lérout, 1886; pp. 111-120.)

2. *Die italienischen Portolane des Mittelalters*. (Berlín, 1909; p. 133.)

3. *Bulletin de Géographie historique et descriptive*. (París, 1897; pp. 23-31.)

4. Vegeu també, sobre aquests fragments, J. M. CIRERA : *Fragmentos de una carta náutica de Gabriel de Valseca*. (*Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, Palma; VII, 236-328.)

Fig. 26. — Mapa de Gabriel de Vallseca. Any 1439.

Fig. 27.—Nota de la compra d'aquest mapa per Amerigo Vespuccio

